

CAN DÜNDAR BÜLENT ÇAPLI

BELGESEL KİTAPLAR

1999 GAZETECİLER CEMİYETİ EN İYİ BELGESEL ÖDÜLÜ

*İSME
PAŞA*

DVD
HEDİYELİ

2. BASKI
can
belgesel

CAN DÜNDAR - BÜLENT ÇAPLI
İSMET PAŞA

© 2015, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1-4. basım: İmge Yayınları (2006-2007)

Can Yayınları'nda 1. basım: 2015

2. basım: Aralık 2015, İstanbul

Bu kitabın 2. baskısı 2000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Sırma Köksal

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Tasarım (www.lom.com.tr)

Kapak baskı: Azra Matbaası

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi D Blok 3. Kat No: 3-2

Topkapı-Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 27857

İç baskı ve cilt: Ayhan Matbaası

Mahmutbey Mah. Devekaldrımı Cad. Gelincik Sokak No: 6 Kat: 3 Güven İş Merkezi,

Bağcılar, İstanbul

Sertifika No: 22749

ISBN 978-975-07-2474-9

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750724749

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 31730

CAN DÜNDAR - BÜLENT ÇAPLI
İSMET PAŞA

BELGESEL

CAN DÜNDAR, 16 Haziran 1961'de Ankara'da doğdu. 1982'de AÜ, SBF Basın Yayın Yüksek Okulu'ndan mezun oldu. 1986'da İngiltere'de London School of Journalism'i bitirdi. 1988'de, ODTÜ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde Siyaset Bilimi dalında yüksek lisansını tamamladı. 1996'da aynı bölümde doktora derecesi aldı. 1979'dan beri gazetecilik, belgesel yapımcılığı, TV programcılığı, 2015'ten beri *Cumhuriyet* gazetesinin genel yayın yönetmenidir. Kitapları: *Demirkırat* (M.A. Birand ve B. Çaplı'yla birlikte, 1991), *Sarı Zeybek* (1994), *12 Mart: İhtilalin Pençesinde Demokrasi* (M.A. Birand ve B. Çaplı'yla birlikte, 1994), *Gölgedekiler* (1995), *Hayata ve Siyasete Dair* (1995), *Yağmurdan Sonra* (1996), *Ergenekon* (Celal Kazdağlı'yla birlikte, 1997), *Yârim Haziran* (1998), *Benim Gençliğim* (1999), *Köy Enstitüleri* (2000), *Nereye?* (2001), *Yaveri Atatürk'ü Anlatıyor: Salih Bozok'un Anıları* (2001), *Uzaklar* (2002), *Yükselen Bir Deniz* (2002), *Savaşta Ne Yaptın Baba?* (2003), *Bir Yaşam İksiri: Dr. Nejat F. Eczacıbaşı* (2003), *Mustafa Kemal Aramızda* (Ülkem Özge Sevgilier'le birlikte, 2003), *Büyülü Fener* (2003), *Duvar* (Ege DüNDAR'la birlikte, 2003), *Yıldızlar* (2004), *Sedat Alp: İlk Türk Hititoloğun Yaşam Öyküsü* (Fatma Sevinç'le birlikte, 2004), *Kırmızı Bisiklet* (2005), *Nâzım* (2005), *İlk Durak-İETT* (Nebil Özgentürk'le birlikte, 2005), *Özel Arşivinden Belgeler ve Anılarıyla Vehbi Koç I.* (2006), *Yüzyılın Aşkları* (2006), *Karaoğlan* (Rıdvan Akar'la birlikte, 2006), *İsmet Paşa* (Bülent Çaplı'yla birlikte, 2006), *Yakamdaki Yüzler* (2007), *Ecevit ve Gizli Arşivi* (Rıdvan Akar'la birlikte, 2008), *Ben Böyle Veda Etmeliyim: İsmail Cem* (2008), *Özel Arşivinden Belgeler ve Anılarıyla Vehbi Koç II.* (2008), *Mustafa* (2009), *Anka Kuşu* (2009), *Lüsyen* (2010), *Canım Erdalim Sevgili Babacığım* (2011), *Aşka Veda* (2012), *Birand: Bir Ömür, Ardına Bakmadan* (2012), *Abim Deniz* (2014).

BÜLENT ÇAPLI, 1958 yılında Ankara'da doğdu. 1979'da Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu'ndan mezun oldu. 1981'de Amerika Bileşik Devletleri Utah Eyalet Üniversitesi'nden yüksek lisans derecesi aldı. 1987'de Ohio Üniversitesi'nde Fulbright bursuyla doktora programına devam etti. 1990'da İstanbul Üniversitesi'nden doktor unvanını aldı. 1991'de Chevening bursuyla Manchester Üniversitesi'nde, 2002'de Fulbright bursuyla Florida Üniversitesi'nde konuk araştırmacı olarak çalıştı. 1985'den 2010 yılına kadar çalıştığı Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde, Bölüm Başkanlığı, İletişim Araştırmaları Merkezi Müdürlüğü ve Dekan Yardımcılığı görevlerinde bulundu. Medya etiği, medyanın ekonomi politiği, medya sistemleri ve belgesel konularında akademik çalışmalar yaptı. İletişim alanında çok sayıda ulusal ve uluslararası araştırma projesinin yürütücülüğünü yaptı. Halen Bilkent Üniversitesi İletişim ve Tasarım Bölümü'nde Profesör olarak görev yapıyor. Kitapları: *Demirkırat* (M.A. Birand ve Can Dündar ile birlikte, 1991), *12 Mart: İhtilalin Peçesinde Demokrasi* (M.A. Birand ve C. Dündar birlikte, 1994), *Televizyonda Temel Kavramlar* (2000), *Televizyon ve Siyasal Sistem* (2001), *Medya ve Etik* (2002), *İsmet Paşa* (C. Dündar ile birlikte, 2006), *Dumlupınar: İki gemi, İki Kaptan* (2007), *Fili Tarif Etmek: Özel Televizyona Beş Kala* (2008), *Televizyon Haberciliğinde Etik* (H. Tuncel ile birlikte, 2010)

İçindekiler

Önsöz	11
Her Devir Bir Hayat.....	15
Birinci Bölüm: Kalpak Devri	19
İkinci Bölüm: Frak Devri	51
Üçüncü Bölüm: Son Devir	85
Kaynakça.....	121
Teşekkür.....	125
Arşivler	125

Önsöz

İsmet Paşa belgeseli deyince bütün ekibin aklına o unutulmaz sahne gelir. Bir belgesel ekibini en çok neyin sevindirebileceğini mimleyen o mutluluk ânı:

İnönü'nün Lozan dönemini araştırıyorduk. Türkiye'nin olduğu kadar Paşa'nın hayatında da bir dönüm noktasıydı; lakin elimizde film yoktu... Kitap olsa kolay ama televizyonda o bölüm nasıl anlatılacaktı?

Artık "arşiv uzmanı" olduğu tescillenen arkadaşımız Bülent Özkam, Türkiye arşivlerini bitirmiş, Rusya'dan Fransa'ya, İngiltere'den Amerika'ya kadar dünya arşivlerini tarıyordu.

Hiçbir yerde Lozan'ın kaydına rastlanmıyordu. Olsa 1923'ten bu yana bir şekilde ortaya çıkmaz mıydı?

Sonra bir gün, elinde bir kasetle çıkageldi.

Ekibi topladı. Kaseti taktı. Ekranda Lozan'ın imza töreninde ve sonrasında çekilmiş görüntüler vardı, İsmet Paşa frakıyla merdivenlerden iniyor, gülümsüyor ve Türkiye Cumhuriyeti'nin tescil belgesini imzalamış olmanın keyfiyle bir sigara tütürüyordu.

İnanılır gibi değildi.

Sevinçle birbirimize sarıldık.

Özkam filmi nasıl bulduğunu uzun süre bizden de sakladı. Sonradan öğrendik ki, "Lozan görüntülenmemiş olamaz," düşüncesiyle Avrupa film arşivlerine dalmış, "Başka bir isimle kaydedilmiş olabilir," tahminiyle bütün başlıkları taramış ve gerçekten de başka bir başlık altında tarihî görüntüyü yakalamıştı.

Böylece Türkiye, “Lozan keyfi”ni, 75 yıl sonra bu belgeselde izleyebildi.

İsmet Paşa belgeselinin çalışmasına 1997’de başladık. Aslında Türkiye için çok gecikmiş bir yapımdı.

Bir buçuk yıl, çok iyi bir ekip ve ciddi bir prodüksiyonla çalıştık.

Paşa’yla ilgili yazılmış kitapları okuduk; İnönü Vakfı’nın izniyle günlüklerine, mektuplarına, notlarına, yazışmalarına girdik.

Ailesiyle konuştuk, tartıştık.

Bunun bir “tanıtım filmi” olmadığı, bir belgesele yaraşır nesnellikte olması gerektiği konusunda görüş birliğine vardık. Hakkında herkesin keskin yargılara sahip olduğu İnönü’nün hayatının, hem övülen hem eleştirilen yanlarıyla, belli bir mesafeye sergilenmesi ve nihai kararın izleyiciye bırakılması konusunda tam bir anlayışla karşılandık.

Karşımızda seksen dokuz yıllık bir yaşamöyküsü ile bu müthiş hayatı üç bölümlük bir belgesele sığdırma zorunluluğu vardı.

Hem son Padişah Vahdettin’i hem Ecevit’i içine alan bu asırlık biyografiyi hakkıyla ekrana taşımak zor bir misyondu.

Sonunda şuna karar verdik:

İsmet Paşa’nın hayatının tümünü kronolojik bir sıralamayla anlatmak yerine, o hayatın dibe vurduğu ya da zirveye çıktığı noktaları, zaferleri ve mağlubiyetleri anlatalım. Öyle doruklar ve uçurumlar seçelim ki, bunlar bize Paşa’nın kişiliğini anlattığı kadar Türkiye’nin tarihinden de ipuçları versin.

Hayatını üçe böldük:

Asker İnönü, devlet adamı İnönü ve siyasetçi İnönü...

Kişiliğinin birbirinden koparılamaz bu üç boyutunu üç ayrı dönemde içinde ele aldık.

Tüm bu dönemler boyunca da onun insani özelliklerini, kişisel macerasını es geçmemeye gayret ettik.

Böylece zaman zaman son derece sertleşen tavırları kadar, iç dünyasında yaşadığı fırtınaları ve duygusal anları da sergileyen bir belgesele ulaştık.

Belgesel, Aydın Dođan Vakfı, İnönü Vakfı ve Türk Tanıtma Fonu'nun finansal katkısı ve TÜRSAK'ın işbirliğiyle gerçekleştirildi.

Bir buçuk yıl süren bu büyük projenin prodüksiyonunu Ahmet Tolungüç, ciltler tutan araştırmasını ise Gönül Özkam üstlendi. Gönül'ün ayrıntılı araştırmasının ancak onda birini belgesele yansıtabildik.

Bülent Özkam, belgeselin görsel zenginliğini sağladı. DVD'de izleyeceğiniz, İzmir'in İşgali'nden Lozan'a, Stalin-İnönü buluşmasından İnönü'nün aile içinde ve kırdaki çekilmiş filmlerine kadar pek çok görüntü onun emeğinin eseridir.

Nihat Özcan, yönetmen olarak *İsmet Paşa*'da ustalığını ve sanatını konuştu.

Bülent Özkam ve Soner Sevgili'nin yaptığı başarılı bir ön kurgu sayesinde Nihat Özcan'ın işi daha da kolay oldu. Belgeler, gazete kupürleri ve fotoğraflar, Yusuf Akçura'nın usta kamerasıyla görüntüledi.

Emre Irmak, yaptığı olağanüstü müziklerle belgesele bambaşka bir anlam kattı.

Yapım sürecinin aksamadan yürümesi Nuşin Odelli sayesinde oldu. Bu süreçte Serdar Çankaya, Eylem Er ve Cihat Kayacı yapım yardımcısı olarak çalıştılar.

Sonunda belgesel 1998'in Aralık ayında, İsmet Paşa'nın ölüm yıldönümünde yayınlandı.

Gazeteciler Cemiyeti tarafından En İyi Belgesel Ödülü'ne layık görüldü.

Bu başarıda ekibin olduğu kadar baştan sona bizden güvenini ve desteğini eksik etmeyen başta İnönü'nün kızı Özden Toker ve eşi gazeteci ağabeyimiz rahmetli Metin Toker olmak üzere İnönü ailesinin ve vakfının büyük katkısı var.

Onlara teşekkür ederken, belgeselin nihayet kitap ve DVD olarak sizlere ulaşmasının sevincini yaşıyoruz.

Bu gecikmiş çalışmanın bir başlangıç olarak görülmesini diliyor ve İsmet Paşa'yı tanımak isteyen yeni nesillerin merakını kamçılایacağını, okumak için cesaretlendireceğini umuyoruz.

Can Dündar
Bülent Çaplı
Aralık 2006

HER DEVİR BİR HAYAT

*"Ben her devre
yeni bir hayat
başında gibi başlarım."*

İsmet İnönü

Bu yalnız adam, bir zamanlar savaşlar kazanmış muzaffer bir kumandandı. İnatçı bir diplomat, cumhuriyet kurmuş bir devlet adamı, kafasında kırk tilkiyi kuyruklarını birbirine değdirmeden gezdiren bir politikacı, ideal bir eş, örnek aile babası...

Kimilerine göre ise tek parti döneminin astığı astık, kestiği kestik diktatörü... Ülkenin unutulmaz "Milli Şefi"...

Anıtkabir, 1973.

Hayranları kadar düşmanları da olmuştu, sevenleri kadar nefret edenleri de... Ama kimse onu görmezden gelememişti.

Seksen dokuz yıllık ömrüne ülkenin bütün tarihini sığdırmıştı.

Anıtkabir'e son ziyaretinde oturduğu iskemleden şehri süzerken, bütün o idam fermanları, savaş meydanları, parıltılı üniformalar, heyecanlı kalabalıklar, öfkeli nutuklar, kalpaklar, fraklar, kasketler geride kalmış gibiydi.

Paşa veda eder gibi salladı şapkasını...

Bir buçuk ay sonra Anıtkabir'e yeniden geldiğinde, bir tabut içinde olacaktı.

Anıtkabir, 1973.

Birinci bölüm

KALPAK DEVRİ

1910, Yemen “Ulan Őu baŐımıza gelenlere bak!..”

Kâzım (Karabekir) Bey'in mektubu, 1910

Gözüm nuru İsmet'im...

Eve gelirken mektubunu verdiler. Sevincimden dünyalar benim oldu. Hemen yürürken zarfı yırttım. Okudum. Acele eve geldim, tekrar tekrar okudum. Senden sıhhat ve afiyet haberi getiren bu kıymetli kâğıdı bağırma bastım... Mübarek kandil akşamı olduğundan abdest aldım. Kelam-ı Kadimi açtım. Sizin harekâtınızın muvaffakiyetine, sizin sıhhat ve selâmetine bir inna fetahna ile tebarek okudum ve okurken, istediğim gibi de gözyaŐı döktüm.

Ulan ne kızıyorum... Őu baŐımıza gelenlere bak. Hani hatırdaki halde olsa... Aaa büyük söyledin İsmet hatırında mı, “Bu Edirne rutubetli, acaba Yemen'e talip olsam mı demiŐtin iki ay evvel... Evliya mısın nesin a kardeŐ, bilmem ki... Hani bırak da bari eteğine ben olsun ya-pıŐayım da beraber uçalım...

Kolağası İsmet Bey, en yakın arkadaşı Kâzım'ın mektubunu okurken, Hamidiye kruvazörü, onu ve askerlerini Yemen'e götürüyordu.

1910 yılının Őubat ayıydı.

İsmet Bey henüz 26 yaŐındaydı. Ve ilk stajına gidiyordu.

İsmet Bey (soldan dördüncü), İstanbul Halıcıoğlu'ndaki Mühendishane-i Berri-i Hümayun'da (Topçu Harbiyesi) öğrenciyken, Ağustos 1901.

Mektup arkadaşı Kâzım'la beraber, Türkiye'nin geleceğine damgasını vuracak bir kadroyla aynı dönemde Harbiye'de okumuşlardı.

Önce Enver çıkmıştı Harbiye'den, sonra Fethi, ardından Ali Fuat, Mustafa Kemal ve Kâzım sonra da İsmet... Kendilerini, sadece asker değil, imparatorluğu kurtaracak misyonerler olarak da gören bir subaylar kuşağıydı onlar...

Kalpleri ihtilalci fikirlerle çarparak mezun olduktan sonra, tayin oldukları yerlere, vatanı kurtarmak için savaşmaya gidiyorlardı.

Yemen'de Kolağası İsmet'in görevi İngilizlerin kışkırttığı kabile şeyhlerinin önderliğindeki isyanı bastırmaktı. Ama üç yıl sürecek bu görev boyunca orada sadece savaşın dehşetini değil, Harbiye'de uğruna yeminler ettikleri saltanatın nasıl gürültüyle çöktüğünü ve askerinin o çöküntünün altında nasıl yok olduğunu da gördü.

Savaşlar kazanmış muzaffer bir kumandan...
İnatçı bir diplomat...
Cumhuriyet kurmuş bir devlet adamı...
Kafasında kırk tilkiyi kuyruklarını birbirine değdirmen-
den gezdiren bir politikacı...
İdeal bir eş...
Örnek bir aile babası...
Kimine göre ise tek parti döneminin astığı astık, kesti-
ği kestik diktatörü... Ülkenin unutulmaz "Milli Şef"i...
Hayranları kadar düşmanları da oldu; sevenleri kadar
nefret edenleri de...
Ama kimse onu görmezden gelemedi.
Üç bölümlük *İsmet Paşa* belgeseli ve kitabı "İkinci
Adam"ı görmezden gelenlere onu yeniden tanıştırıyor.